

המשפט העברי

א: מורגלים אנו בדרשות ולימודי חז"ל בהוציאם דינים מפסוקי התורה, בתיבות חסרות ויתירות, בהקבלה בין פסוקים סמוכים או תיבות דומות, בקיצור ואריכות הלשון, ובשאר רמזים מתוך תורה שבכתב.

למתבונן מן הצד, לא נראה תמיד איך ניתן ללמוד פרט זה או אחר מתוך התורה שבכתב, מדוע יש ללמוד כך ולא אחרת, ולעיתים אף נדמה כי הדברים יוצאים מפשוטו של מקרא.

ב: מצופה היה, שכשהתורה פותחת את ההלכות שהתקבלו בסיני ומבארת את דיני המשפט הצדק והאנושיות, תתחיל מהלכות השייכות לכל אדם, מהלכות יותר עדינות, ולא מגנב במזיד ומכירתו לעבד, שהוא הלכה פחות שכיחה ושייכת לדרגים הנמוכים בחברה.

ג: תורתנו תורת אמת, ח"י העולם על כל פרטיהם, נמסרה למשה רבינו על פה בכל פרטיה ודקדוקיה, והוא מסרה לנו בארבעים שנות המדבר. הוא לא רק נתנה לנו, אלא 'ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם', לתת פירושו מעשה הנתניה לבדו, דבר שחסר מהם ונתנו להם, אבל תשים פירושו תערוך לפניהם בצורה מפורטת וברורה שיוכלו ליישם את המשפטים מיד עם שמעם, 'אשר תשים לפניהם, אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה לא תעלה על דעתך לומר אשנה להם הפרק וההלכה ב' או ג' פעמים עד שתהא סדורה בפיהם כמשנתה, ואיני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושו, לכך נאמר אשר תשים לפניהם, כשלחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם' (רש"י בשם מכילתא).

אשר על כן, אלה המשפטים הכתובים לפנינו אינם אלא תקציר למה שהצטווה משה לשים לפנינו, ותפקידם של המשפטים הכתובים הוא להזכיר לקוראם את השולחן הערוך שקיבל בעל פה, לצורך כך כתב נותן התורה את הדברים בצורה המעוררת תהיות מניסוח וסגנון הכתיבה, ובכל שינוי ורמז תלה הלכה שבעל פה.

גם את כללי הלימוד, המפתחות לזיכרון תורה שבעל פה מתוך הכתב, מסר למשה רבינו במעמד זה, ובכך הבטיח את נצחיות התורה והמשכייתה בתוך האומה שתקרא תמיד בתורה ותיזכר מתוכה בכוונתו.

ממילא, חז"ל לא למדו והוציאו מהמקרא דברים שלא כתובים בו מתוך הכללים הכתובים, אלא אדרבא מצאו בו את הרמזים הטמונים למה שנאמר בעל פה, ודרשות אלו הם כללי הרמז שניתנו יחד עם כתב הסתרים.

ד: אחר הדברים האלה, יובן מדוע כתבה התורה ראש למשפטים את דין הנמכר בגניבתו, אילו היו הדברים שבכתב שורש ועיקר להנהגת האדם אכן לא היה מקום להביא בראשם דינים נדירים של אנשים שפלים, אך כיון שהנהגת האדם נמסרה על פה ויודע האדם את כל תפקידו מתורה זו, ותורה שבכתב מטרתה רק להזכיר לאדם את כללי תורה שבעל פה, חפצה התורה ללמדנו בקדימת דין הנמכר בגניבתו את רוח המשפט העברי, את הערכים העוברים כחוט השני בכל המשפטים.

ה: גנב, מהשפלים שבחברה הלוקח את ממון חברו במזיד. במשפטי אדם - משפטי האומות, הרואים בכל משפט אמצעי לסדר עולמי ולא שלמות ותיקון האדם הפרטי, הרואה בגנב נזק סביבתי ומתעלמת ממעלתו כאדם, הוא מקבל עונש מאסר או מלקות המבטאים את גודל העוולה ומרתיעים גנבים פוטנציאליים. אך במשפט העברי דברי אלוקים חיים, הרואה את הפשע כחסרון לפושע ולא רק כנזק לחברה, הרואה גם בפושע חלק אלוק ממעל אשר אין

לשלול ממנו את חירותו, הרואה צורך בתיקון הפשע ולא בעונש לפושע, אין מקום לדברים כגון אלו.

ותיקונו של זה, גנב שהראה בעצמו את הזלזול בבעלותו של האחר על ממונו, שיעבד את ממונו להשלמת חסרון זה, ואם אין לו ממון השתעבד אף גופו 'ונמכר בגניבתו', אך את כפילו שהוא העונש על גניבתו ולא התיקון האישי אין הוא מחויב להשלים כשאין לו ואין נמכר על כך.

תיקון נוסף שיש לגנב זה במכירתו, הוא האפשרות של האדון להשיאו שפחה כנענית שהיא אסורה לישראל, אין קידושין תופסים בה, היא אינה מיוחדת לו אלא לתקופה וילדיה אינם שלו אלא של האדון, בנישואים אלו הוא נוכח לראות את תוצאת חטאו אשר השתמש בממון לצורך קיום פיזי בלבד וללא ערך מוסרי.

ו: אך גם במכירה זו לא נשכח ערכו האנושי של הגנב וזכותו הבסיסית לחירות, לא הוטל עליו להשלים את עוולתו במסגרת כובלת של בית סוהר, אלא בחיק משפחה יהודית המצווה בכמה מגבלות לשמור על זכויותיו וכבודו. לא יוכל האדון להשתמש בעבדו לאומנות אחרת ממה שהורגל בה או לעבוד בו עבודת עבד. חובה על האדון שלא להפקיר את אשתו וילדיו של עבדו, אלא יזונם ויכלכלם כפי שהיה חייב העבד טרם נלקח מהם, ולא זו בלבד, יכול העבד גם בשנות עבודתו לשאת אשה ויתחייב האדון במזונה.

יתרה מזו, חירות האדם הינה כל כך בסיסית שאם לא השתעבד כל גופו לגניבה זו, כלומר ששוויו עולה על שווי הגניבה, אינו נמכר אף במכירה נוחה זו שכן יש בו חלק בן חורין שלא שיעבד את עצמו למרות האחר.

ז: דוגמא זו היא קיצונית להבנת המשפט בישראל, כשם שהצטווה האדם בינו למקום, על מנת להשלים ולתקן את עצמו, כך גם המשפט החברתי בין אדם לחברו, אינו כדי לדאוג לחברה מתוקנת שיוכלו לחיות בה בנחת גם שאר בני אדם, על אף שגם זה נעשה בכך, אלא דאגת התורה להשלמת נפש כל איש ישראל היא המנחה אף את משפטי החברה, אף את מה שנראה כצדק ותיקון עולמי, ויקבל בזה כל אחד את תיקונו השלם, לא רק ביחס שלו כלפי הסובבים.

מעוניין לקבל מאמרים בסגנון זה? K0548541508@gmail.com

אשמח לקבל תגובות והארות. אשמח אם תעביר למתעניינים. מנחם קלמן.